

Könyvekről

an mutatja be. Közelebb visz bennünket ahhoz, hogy megértsük más nemzetek oktatásügyi problémáit, hogy tájékozottabbak legyünk az európai oktatáspolitikával kapcsolatban.

A téma sokszínűsége és a tanulmányok élvezetes stílusa miatt a könyv széles olvasóközönség számára informatív. Nem terheli az olvasót statisztikai adatok átláthatatlan tömegével. Helyette olvasható formában tájékoztat más országok oktatásügyéről.

Az országtanulmányok homogenitása figyelemreméltó. Mégsem tekinthető a könyv „sablonosnak”, hiszen a szerkezet megadása csak javaslatként szolgált a szerkesztők részéről, az egyes tanulmányok szerzői országuk saját helyzete alapján az egyes fejezetek alpontjait maguk állíthatták össze, és szabadon hangsúlyozhatták ki az adott problémákat és specialitásokat.

Amennyiben az olvasó – akár laikus, akár tájékozottabb e területen – érdeklődik bizonyos oktatáspolitikai problémák vagy felépítésbeli kérdések iránt, saját kritériumok alapján összehasonlíthatja az egyes országok oktatási rendszerét, párhuzamot vonhat Európa oktatásügyi kérdései között. E kötet segítséget nyújt abban, hogy az olvasó eligazodjon az európai oktatási rendszerek világában. Az oktatási tények és helyzetek nemzetközi szemszögből történő tanulmányozása más országokban és más kultúrákban, elengedhetetlen, nemcsak a kutatók számára. Ez olyan terület, melyet a gyakorló pedagógusoknak, tanárjelölteknek vagy a döntéshozóknak sem szabad figyelmen kívül hagyniuk.

Holik Ildikó

Wolfgang Brezinka: Pädagogik in Österreich. Die Geschichte des Faches an den Universitäten von 18. bis zum Ende des 20. Jahrhunderts. Band 1, Wien. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien 2000.

Az elmúlt évtizedekben öröndetesen megsaporodott a neveléstudomány tudománytörténetével foglalkozó elméleti munkák száma. Ez a nemzetközi (elsősorban a német nyelvű) szakirodalomban jól érzékelhető folyamat a hetvenes években megjelenő nagyobb lélegzetű – a tudomány fejlődésének elméleti összefüggéseit, metodológiai-filozófiai alapjait vizsgáló – ún. eszmetörténeti munkák megjelenésével vette kezdetét. Ezek a művek a kutatói orientációból adódóan elsősorban a filozófia és az elméleti pedagógia fejlődése közötti kapcsolatot vizsgálták, illetve a tudományos pedagógia korai történetével foglalkoztak. A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján megjelenő feldolgozások már a tudományfejlődés általános európai, illetve világtendenciáinak megajzolására vállalkoztak. A neveléstudomány paradigmaticus irányzatainak feltárásához jelentős új eredményekkel járultak hozzá azok az elmúlt évtizedben megjelenő társadalomtörténeti orientációjú, empirikus alapokon nyugvó nemzetközi összehasonlító vizsgálatok, amelyek egyértelműen bizonyították, hogy a diszciplína kontinentális fejlődésében két – részben nemzeti tradíciókra alapozódó – paradigmaticus irányzat, a francia és a német fejlődési modell különíthető el. A legújabb, a pedagógia egyetemi tudománnyá válásának nemzetspecifikus jegyeit vizsgáló elemzések közül kiemelkedik *Wolfgang Brezinka*, a neveléstudomány német tradíciójának jegyében fejlődő osztrák egyetemi neveléstudomány múltjának és napjainkig tartó fejlődési folyamatának feltárására vállalkozó nagy formátumú munkája.

A pedagógia hazai elméleti szakembereinek körében is nagy elismertségnek örvendő szerző – az európai neveléstudomány nemzetközi híré, rangos képviselője, az Osztrák Tudományos Akadémia rendes tagja, akinek az elmúlt évtizedekben Európa-szerte nagy visszhangot kiváltó elméleti pedagógiai munkásságát 12 több kiadásban megjelenő, többségében angol, spanyol, olasz, cseh, norvég, perzsa, japán és koreai nyelvre is lefordított monográfiáiból ismerhette meg a szakmai közvélemény. Ezek közé olyan – a hetvenes évektől kezdődően a magyar neveléstudomány szemléletmódját is jelentős mértékben befolyásoló – munkák tartoznak, mint például a *Metatheorie der Erziehung*, valamint a *Grundbegriffe der Erziehungswissenschaft*.

Az 1996-ban nyugalmába vonuló neveléstudós kutatói érdeklődése az elmúlt évtized közepétől fordult a pedagógia tudománytörténete felé. A többéves elmélyült levéltári és szisztematikus könyvészeti kutatómunka eredményeit összegezve született meg, a szerző korábbi szakmai munkásságára jellemző igényességgel megalkotott legújabb munka, amely az osztrák egyetemeken művelt neveléstudomány múltjának és napjainkig ívelő fejlődésének rendkívül elmélyült bemutatására vállalkozott. A három kötetesre tervezett, teljességre törekvő tudománytörténeti monográfia több, mint 1000 oldal terjedelmű – a témakör általános összefüggéseit és az egész régióra jelentős befolyást gyakorló bécsi egyetemen megjelenő neveléstudomány irányzatait, és a tudományág művelőit bemutató – első kötete 2000-ben jelent meg Bécsben.

A szerző a témával kapcsolatos grandiózus forrásanyag biztos kezelésével vezeti be az olvasót az osztrák egyetemi neveléstudomány közel két évszázados történetének nagy összefüggéseibe és legapróbb részleteibe. A könyv részletesen tárgyalja azokat a tágabb művelődéstörténeti, iskola- és tudománytörténeti összefüggéseket, továbbá azokat a jogi háttérfeltételeket is, amelyek Európában legelőször biztosították annak feltételeit, hogy a pedagógia az osztrák monarchia országaiban már a 19. század elején minden egyetemen önálló egyetemi tanszékeken oktatott egyetemi tantárggyá, majd ennek nyomán önálló tudományos diszciplinává válhatott.

A munka arra törekszik, hogy az osztrák birodalom egyetemein oktató minden, a pedagógia, illetve neveléstudomány valamely területével kapcsolatban álló tudóst bemutasson. A könyv – a legapróbb részletek megragadására törekvő aprólékosság ellenére, amelynek eredményeként annak lapjain eddig soha nem látott részletgazdagsággal tárul fel a 19. és 20. századi osztrák egyetemi neveléstudomány fejlődése – könnyen áttekinthető, egymáshoz szervesen illeszkedő fejezetekből épül fel.

A többkötetesre tervezett monográfia első részében a szerző a soknemzetiségű közép-európai államhoz tartozó országrészek, majd 1918-tól az osztrák köztársaság egyetemein a pedagógia, illetve annak valamely tudományágát, részdiszciplináját (pl. katechetika, valláspedagógia, gyógypedagógia, sport- és gazdaságpedagógia) oktató magántanárok, illetve professzorok egyetemi oktató, valamint tudományos munkásságának teljes körű áttekintésére vállalkozik. Így nem csupán a szűkebb értelemben vett német nyelvű osztrák egyetemek munkásságába nyerhetünk betekintést, hanem megismerhetjük a 19. század során rövidebb-hosszabb ideig a monarchiához tartozó, nem német nyelvű egyetemeken (később önálló nemzetállami keretben továbbfejlődő közép-európai államok, például a cseh, az észak-olasz, a galíciai lengyel, a horvát és természetesen a magyar egyetemeken) művelt pedagógiájának az osztrák fejlődéssel szoros összhangban kibontakozó nemzeti rendszereit, azok korai fejlődési szakaszának legfontosabb összefüggéseit is.

Ebből adódóan a könyv nagyon fontos alapmunka a magyar egyetemfejlődés, és közelebről a magyar egyetemi neveléstudomány fejlődésének általánosabb összefüggéseit – tágabb, nemzetközi recepciótörténeti vonatkozásai – iránt érdeklődő magyar kutatók számára is. Egyrészt megvilágítja az osztrák egyetemi neveléstan, majd a 19. század végén kibontakozó tudományos pedagógia tudománytartalmainak, annak intézményesülő kereteinek, háttérfeltételeinek a többi nemzeti, így a magyar tudományfejlődésre gyakorolt hatását, számos eddig ismeretlen, illetve csak részben feltárt összefüggését. Másrészt felvillantja azokat a fejlődési sajátosságokat, amelyekre alapozva az egyes tudományrendszerek későbbi nemzeti sajátosságai is feltárhatóvá válnak.

Brezinka elemzései meggyőzően bizonyítják a szerzőnek azt a munkája elején megfogalmazott alaptételét, mely szerint az osztrák monarchia egyetemein – a felvilágosult abszolutizmus állam –, illetve oktatási reformjainak hatására – a többi európai országhoz viszonyítva korán, már a 19. század első évtizedeiben létrejönnek a pedagógia tanszéke és elkezdődik az önálló egyetemi neveléstan oktatása. A bécsi egyetemen 1805-ben létrehozott neveléstan tanszék mintájára hamarosan megalapításra kerülnek a prágai és az innsbrucki egyetem tanszékei, majd néhány évvel később a pesti (1814), a krakkói és lemergi, illetve a pavai és padovai egyetemen is létrejönnek a diszciplína oktatásának önálló szervezeti keretei. Tudománytörténeti érdekesség, hogy a bécsi egyetemen 1805-ben alapított tanszék a világ első, megszakítás nélkül működő egyetemi pedagógia tanszéke, amelyen a pedagógiát egyetemi diszciplinaként, folyamatosan oktatják. Ezt azért fontos megjegyezni, mert a szakirodalom által a világ első pedagógia tanszékének tekintett, *Trapp* vezetésével 1779-ben a hallei egyetemen létrehozott neveléstan katedra csak néhány évig (1779–1783) működött.

Figyelemre méltó a munka bevezető részében található, a nem német nyelvű egyetemek pedagógiai munkásságát bemutató összehasonlító fejezet, amelyben a magyar egyetemi neveléstan fejlődésének a Habsburg Monarchia megszűnéséig tartó időszakának vázlatos áttekintésére, a korabeli hazai egyetemeken (Pest és Kolozsvár) folyó pedagógia oktatás személyi hátterének és intézményi kereteinek 1870 és 1918 közötti alakulásának bemutatására is sor kerül. A szerző a monarchia különböző országrészeinek a pedagógiából képzést szerző szakemberek számának alakulását elemezve megállapítja, hogy 1918-ig a Monarchiában legtöbben Magyarországon szereztek pedagógiai témájú habilitációt (6 fő), megelőzve ezzel a korszak osztrák, cseh és szlovén egyetemeit. A magyar egyetemeken pedagógiai témában habilitáltak aránya azonban még ennél is kedvezőbb, ha figyelembe vesszük, hogy a bécsi egyetemen lefolytatott legelső pedagógia témájú habilitációs eljárást követően (*Theodor Vogt*, 1865), a Monarchia második ilyen habilitációjára egy évvel később, 1866-ban a pesti egyetemen került sor. Úgy tűnik azonban, hogy az első pedagógiából egyetemi tudományos minősítést szerző magyar tudós, *Peregriny Elek* személye és munkássága elkerülte az egyébként rendkívül alapos munka szerzőjének figyelmét.

A magyar egyetemi neveléstudomány történeti kérdéseivel foglalkozó kutatók számára jól hasznosítható a munkának az a következő, közel 700 oldalas, szintén kiválóan dokumentált nagy fejezete, amely gazdag mikrotörténeti elemzések keretében a bécsi egyetem ezirányú munkásságát 1805-től, az első neveléstani tanszék alapításától egészen napjainkig követi nyomon. Ennek keretében a szerző nagyszámú levéltári forrásra és egyéb korabeli dokumentumra alapozva bemutatja a bécsi egyetem első pedagógiai tanszéke alapításának körülményeit és korai fejlődését. Ezzel kapcsolatos elemzések szintén jól hasznosítható adatokat tartalmaznak a magyar kutatók számára, annak főbb fejlődési tendenciái jól összevethetőek a pesti egyetem munkásságával, az ekkor kibontakozó hazai neveléstudomány korai időszakának sajátosságaival, annak a tanszék alapításától (1814-től) az első világi professzor kinevezéséig tartó (1870) első szakaszában. Számos, a hazai kutatások megalapozásához szintén jól felhasználható fontos adat található a bécsi egyetemre kinevezett első osztrák pedagógiaprofesszor, *Vincenz Eduard Milde* egyetemi tanári és tudományos munkásságát feltáró fejezetben is. A könyvben megfogalmazódó személyével kapcsolatos kutatási eredmények szintén jelentősek a magyar pedagógia tudománytörténete szempontjából is, mivel 1811 és 1813-ban megjelenő kétkötetes elméleti munkája (Az általános neveléstan tankönyve nyilvános előadások használatára) döntő módon befolyásolta az ebben az időszakban és a későbbi évtizedekben megjelenő első hazai magyar, illetve latin nyelvű egyetemi neveléstanok szerzőinek (*Szilasy, Krobot, Grynaeus*) szemléletmódját. A könyv további fejezetei nyomán nem csupán a bécsi egyetemnek az 1860-as évekig a pesti egyetem neveléstan oktatásában tapasztalható hegemon hatása követhető nyomon, hanem lehetővé teszi a két egyetemen kialakuló – egymástól mind jobban eltávolodó – oktatási gyakorlat és az annak kapcsán megjelenő, egyre önállóbb nemzeti karakter kialakítására törekvő elméleti pedagógiai irányzatok további elmélyültebb összehasonlító, illetve recepciótörténeti elemzését is.

A könyv további fejezetei a bécsi egyetemi neveléstudomány 20. századi intézményesülési, illetve expanziós folyamatainak plasztikus leírását adják, bemutatva a neveléstudomány és részdiszciplínáinak a bécsi egyetemen kialakuló szervezeti kereteit, a pedagógiából habilitáló és doktori címet szerzők rekrutációját és tudományos orientációját. Különösen érdekes a munkának a bécsi egyetemi neveléstudomány közelmúltját részletesen leíró záró fejezete.

A kötet értékét jelentős mértékben növeli az igényesen megtervezett borító, a szép tipográfia. A további kutatómunka megalapozásához jelentős segítséget nyújt könyv gazdag jegyzet- és szakirodalmi apparátusa, továbbá az annak mellékleteiben található gazdag forrásszemelvény gyűjtemény is. *Wolfgang Brezinka* osztrák pedagógia tudománytörténeti monográfiájának első kötete révén egy olyan újabb fontos munkával gazdagodott a téma német nyelvű szakirodalma, amely – tekintettel annak számos magyar vonatkozására is – elengedhetetlen alpműként ajánlható a közép-európai neveléstudomány, illetve annak rokontudományainak tudománytörténetével foglalkozó hazai kutató számára is.

Németh András